

Yugoslavya'nın kurulmasının ardından (1945'ten sonra) burası sanayi bölgesi haline geldi. Şehir de büyüdü. 2012 Sırbistan nüfus sayımına göre İvranye'de 54.450 Sırp, 4125 Roman (Çingene), 487 Bulgar, 223 Makedon ve 1200 diğer etnik gruplardan nüfus bulunmaktaydı.

Günümüzde Osmanlı zamanından XVI. yüzyıla ait tarihî Baba Efendi Hamamı, Rıf Paşa'nın 1765 tarihli büyük konağı ve şehrin içinden akan derenin üstünde beyaz taştan 1844 yılında inşa edilmiş kemerli bir köprü kalmıştır. Her üç yapı da restore edilmiştir. Konağın bir kısmı şehir müzesi, diğer kısmı ise şehrin en iyi restoranı olarak kullanılmaktadır. Köprü, yüksek rütbeli bir Osmanlı'nın kızı olan Ayşe ile genç bir Hıristiyan çoban olan Stefan'ın acıklı aşk hikâyesiyle irtibatlandırılarak bir sembol haline gelmiştir. Köprüde biri Arapça, biri Türkçe iki kitâbe mevcuttur. Arapça metinde şu ibare yer almaktadır: "Aşkın bir araya getirdiklerini ayranlara lânet olsun!"

BİBLİYOGRAFYA :

J. G. von Hahn, *Reise von Belgrad nach Salonik*, Wien 1868, s. 82-87; L. Stojanović, *Stari srpski hršovulji, akti, biografije i letopisi*, Beograd 1890, III, 33; J. Ivanov, *Severna Makedoniya, Istoricheski izdirvanja*, Sofia 1906, s. 191; St. Novaković, *Zakonski spomenici srpskih država srednjeg veka*, Beograd 1912, s. 413-414, 460-461; N. Katanić – R. Anhegger, *Beiträge zur Geschichte der Bergbaus im Osmanischen Reich*, İstanbul 1943, s. 170-171; N. Katanić – M. Gojković, *Gradja za proučavanje starih kamenih mostova i akvedukta u Srbiji, Makedoniji i Crna Gori*, Beograd 1961, s. 91-102; J. Trifunović, *Vranjski Kollovina, Antropogeografska proučavanja*, Skopje 1962; I. Zdravković, *Izbor gradje za proučavanje spomeniki islamske arhitektura*, Beograd 1964, s. 44-50; A. Stojanovski, *Vrajski kadiluk u XVI veku*, Vranje 1985; *Turski Dokumenti za istorijata na Makedonskiot Narod: Opširni popisni defteri ot XVI vek za Kustendilskiot sancak* (ed. A. Stojanovski), Skopje 1985, V/4, s. 180-184; M. Spremić, *Despot Đurađ Branković i njegovo doba*, Beograd 1999, tür.yer.; K. Kostenečki, *Stefan Lazarević: Yıldırım Bayezid'in Emrinde Bir Sırp Despot* (trc. Hüseyin Mevsim), İstanbul 2008, s. 65-67; *Salnâme-i Vilâyet-i Tuna*, sy. 1 (1285/1868), s. 109; *Prizren Vilâyet Salnâmesi*, sy. 2 (1291/1874), s. 112-113; St. Stojanović, "Die Biographie Stefan Lazarević von Konstantin dem Philosophen als Geschichtquelle", *Archiv für Slavische Philologie*, XVIII, Berlin 1876, s. 448; J. Hacı Vasiliević, "Ka istoriji grada Vranja i njegove okoline", *Godišnica Nikola Čupica*, XVI, Beograd 1896, s. 265-338; A. Solovjev, "Povelja kralja Dušana o manastrom Sv. Nikole u Vranji", *Prilozi*, VII, Beograd 1927, s. 109; O. Zirojević, "Markovo Kale kod Vranje", *Vranjski Glasnik*, VII, Vranje 1971, s. 287-290; D. Maksimović – O. Palamarevski, "Markovo Kale kod Vranje, pregled istraživačkih radova", a.e., XX (1989), s. 141-167.

MACHIEL KIEL

İZ, Fahir

(1911-2004)

Edebiyat tarihçisi.

30 Nisan 1911 tarihinde İstanbul Fatih'te doğdu. Baba tarafından ilmiye sınıfına mensup Külâhîzâdeler sülâlesinden gelmektedir. Babası Seyyid İsmâil Abdülhalim Efendi (ö. 1925) Midilli, Isparta ve Medine'de kadılık yapmış, büyükbabası Mehmed Servet Efendi de Medine ve Mekke kadılıklarında bulunmuştur. Annesi Şerife Râife Hanım, Bağdat Kadısı Erzurumlu Çelebizâde İbrâhim Rüşdü Efendi'nin kızı, Şeyhülislâm Hüseyin Hüsnü Efendi'nin kız kardeşidir. Babasının görevi dolayısıyla ilk öğrenimine Ankara Sultânîsi'nin ibtidâî kısmında başladı, orta öğrenimine İstanbul'da İtalyan Lisesi ile Saint Michel Fransız Lisesi'nde devam etti. Galatasaray Lisesi'nden mezun olduktan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne girdi (1934). Hocası Reşit Rahmeti Arat'ın sağladığı burslarla yaz tatillerinde Berlin'e gitti. Önce Uygurca Kur'an tercümesi üzerine bir çalışma yaptı, yine Uygurca *Mi'racnâme*'ye dair hazırladığı mezuniyet çalışmasından sonra fakülteyi bitirip aynı bölüme asistan oldu (1938). "Abdülhak Hâmid'in Dili ve Üslûbu" adlı teziyle doçentliğe yükseldi (1941). 1943'te Halide Edip ve Adnan Adıvar'ın aracılığıyla İngiltere'ye gitti. 1943-1948 yıllarında Londra'da School of Oriental and African Studies'te, 1948-1949'da Oxford Üniversitesi'nde, 1950-1954 arasında yine School of Oriental and African Studies'te öğretim üyeliği yaptı. 1954'te İstanbul Üniversitesi'nden aldığı davet üzerine Edebiyat Fakültesi'ne profesör olarak döndü.

1959'da on altı kişilik bir grupla dünyadaki eğitim sistemlerini inceleyen bir rapor hazırladı; bu rapor Türkçe, İngilizce ve Almanca olarak yayımlandı. 1960'ta Şarkiyatçılar Kongresi'ne katıldı; New York (1961-1962) ve Tübingen'de (1963), Kanada Montreal Üniversitesi'nde (1965-1967) Türk edebiyatıyla ilgili dersler ve konferanslar verdi. 1963-1966 yıllarında İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü müdürlüğü, 1965-1969 arasında Regional Cooperation of Development başkanlığı yaptı. 1971'de emekliye ayrıldıktan sonra Chicago Üniversitesi'nden aldığı bir davetle oraya giderek Türk edebiyatı dersleri verdi. 1976'da Türkiye'ye döndü. 1977-1986 yılları arasında Boğaziçi Üniversitesi

Fahir İz

Temel Bilimler Fakültesi'nde kuruluşuna önyak olduğu Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü başkanlığı yaptı, Türk dili ve edebiyatı dersleri okuttu. 1986'da buradan emekliye ayrıldı. 5 Temmuz 2004'te İstanbul'da öldü.

Küçük sayılabilecek bir yaşta babasını kaybettiği için ağabeyi Mahir İz'in himayesinde yetişen Fahir İz, özellikle yurt dışındaki akademik çevrelerde daha çok eski Türk edebiyatı alanında yaptığı çalışmalarla tanınmıştır. Batı dünyasının Türk kültürüyle uğraşan akademisyenleri onun *Cassel's Encyclopaedia of Literature*, *The Encyclopaedia of Islam* (new edition) ve *Encyclopaedia of Britannica*'da yayımlanan maddeleri sayesinde Türk edebiyatının önemli şair ve yazarlarını tanıtmışlardır. Ayrıca *Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, *Türkiyat Mecmuası*, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, *Türk Dili ile Tarih ve Toplum* gibi dergilerde çeşitli makaleleri yayımlanmıştır. Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü tarafından çıkarılan *Journal of Turkish Studies*'in (*Türklük Bilgisi Araştırmaları, TUBA*) XIV ve XV. ciltleri, öğrencileri Günay Kut ve Gönül Alpay Tekin tarafından Fahir İz'e armağan olarak yayımlanmıştır (Harvard 1990).

Eserleri: *A Turkish-English Dictionary* (Oxford 1947, H. C. Hony ile birlikte); *An English-Turkish Dictionary* (Oxford 1952, H. C. Hony ile birlikte); *The Concise Oxford Turkish Dictionary* (Oxford 1959, A. D. Alderson ile birlikte); *Pabuççu Ahmed'in Garip Maceraları* (İstanbul 1961); *Eski Türk Edebiyatında Nesir* (XIV. yüzyıldan XIX. yüzyılın ortasına kadar yetmiş beş yazmadan seçilmiş örnekler şu başlıklar altında sıralanmıştır: Dinî metinler, Menakbevî İslâm tarihi, Dinî-destanî metinler, Hikâye, Halk hikâyeleri, Destanî eserler, Destanî tarihler; I, İstanbul 1964); *Eski*

Türk Edebiyatında Nazım (118 divan şairinden çeşitli örneklerle kırk dokuz mesneviden seçilmiş parçaları ihtiva eder; I-II, İstanbul 1955, 1966-1967); *İngilizce-Türkçe Sözlük* (Ankara 1974); *Topkapı, il plazzo dei Sultani* (Milano 1980); *Hepimizin Türkçesi* (İstanbul 1985); *Türkçe-İngilizce Sözlük: The Oxford Turkish English Dictionary* (2. baskı, İstanbul 1988, H. C. Honny ve A. D. Alderson ile birlikte). Ayrıca Günay Kut'la birlikte *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klâsikleri*'ni yayımlamıştır (İstanbul 1985).

Fahir İz, ayrıca *The Penguin Book of Turkish Verse* (London 1978, Nermin Menemencioğlu ile birlikte), *An Anthology of Modern Turkish Short Stories* (Minneapolis 1978) adlı iki antoloji hazırlamıştır, Yakini'nin *Ok Yaynıng Münâzarası*'nin metnini ve İngilizce çevirisini ("Yakini's Contest of the Arrow and the Bow" [*Németh Armağanı*, Ankara 1962, s. 267-287]), Ebü'l-Hayr-ı Rûmî'nin *Saltuk-nâme*'sini (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 1612 numaralı nüshanın tıpkıbasımı, Cambridge 1974-84; indeksi Gönül Alpay Tekin tarafından hazırlanmıştır), Hüseyin Tûgî'nin *Vak'a-i Sultan Osman Han'ını* (*TDAY Belleten*, 1967, s. 119-164), Yûsuf Efendi'nin "Makâle-i Zındancı Mahmûd Kapudan Berây-i Feth u Zafer-i Keştî-i Maltiz-i Laîn-i Dûzah-mekîn"ini (*TM*, XIV [1964], s. 114-150) neşretmiştir (eser, makale ve maddelerinin bir listesi için bk. Aynur, bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Mahir İz, *Yılların İzi*, İstanbul 1990, s. 22-24, ayrıca bk. İndeks; Günay Kut, "Fahir İz'le Söyleşi", *TT*, IX/50 (1988), s. 105-108; a.mlf., "Fahir İz Anlatıyor", *TUBA*, XIV (1990), s. I-X; a.mlf., "Fahir İz: Hayatı ve Eserleri", a.e., s. XI-XX; a.mlf., "Fahir İz (1911-2004)", *Journal of Turkish Studies Literature*, sy. 4, Ankara 2007, s. 143-148; Hatice Aynur, "Fahir İz Kaynakçası", *TUBA*, XIV (1990), s. XXI-XXVIII; Mehmet Nuri Yardım, "Prof. Dr. Fahir İz", *Türk Edebiyatı*, sy. 372, İstanbul 2004, s. 62-64.

GÜNAY KUT

İZZETBEGOVİÇ, Aliya

(1925-2003)

Bosna-Hersek'in
ilk cumhurbaşkanı,
siyaset adamı ve düşünür.

8 Ağustos 1925 tarihinde Bosna-Hersek'teki Bosanski Şamats (Şamac) şehrinde doğdu. Köklü bir aileden gelen ve kendisiyle aynı adı taşıyan dedesi, İstanbul'da Osmanlı ordusunda askerlik yaptığı sırada Üsküdarlı Türk kızı Sıdika

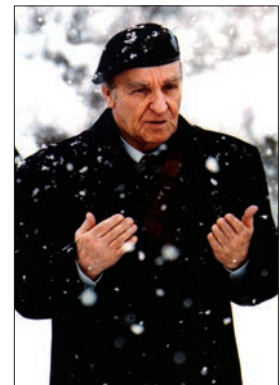
Hanım'la evlenmiş, Belgrad'da yaşayan Aliya'nın ailesi, 1863'te Sırbistan'dan sürülen müslümanların yerleştirilmesi için Sultan Abdülaziz'in Sava nehri üzerinde tesis ettirdiği Aziziye'ye taşınmıştı. Dedesi sonraları Bosanski Şamats diye anılan bu kasabanın yöneticiliğini yapmış, Avusturya-Macaristan Arşidükü Franz Ferdinand'a karşı gerçekleştirilen suikastın ardından Avusturyalı inzibatlar şehirde tanınmış Sırplar'ı rehin alarak uzaklara götürmek isteyince bunları korumuştur. Aliya'nın ticaretle uğraşan babası Mustafa, çocuklarına iyi bir gelecek sağlama amacıyla, oğlu henüz iki yaşında iken ailesini Saraybosna'ya taşımıştı. Ailesinden ve özellikle annesinden dinî eğitim alan Aliya, Saraybosna'nın itibarlı okullarından olan Birinci Erkek Lisesi'ne girdi. Bu okulda bir ara komünistlerin propagandalarından etkilendi, gençlik heyecanı ile toplumsal hak-haksızlık problemleriyle Allah'a olan inancı arasında kararsız kaldı. Sonradan kendisinin ifade ettiğine göre o dönemde okuduğu Batı felsefesine ait eserlerin etkisiyle bir inanç sarsıntısı yaşadysa da dinle alâkası hiçbir zaman kopmadı, din karşısındaki komünist yaklaşımını kabul etmedi, tanırsız bir kâinat ona her zaman anlamsız göründü. Bu yıllarda kendisini en çok etkileyen üç eser Bergson'un *Yaratıcı Evrim*, Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi* ve Spengler'in *Batı'nın Çöküşü*'dür. İçine düştüğü fikrî sarsıntı uzun sürmedi ve İslâmî kimliği gençlik döneminde hayatına yön vermeye başladı.

Daha lisenin ikinci sınıfında iken Genç Müslümanlar Derneği'ne girerek faal üyelerinden biri olan Aliya, bu grup içindeki çalışmalarının yanı sıra özellikle Doğu Bosna'dan gelen mültecilere yardım faaliyetlerine aktif biçimde katıldı. 1943'te liseden mezun olduktan sonra arkadaşlarının anlattığına göre âsi bir karakter sergilemeye başladı. II. Dünya Savaşı'nda Bosna-Hersek'in, Almanya'nın desteğiyle 1941 yılında kurulan Bağımsız Hırvatistan Cumhuriyeti'nin bir parçası haline gelmesi ve bunun yol açtığı yeni sorunlardan dolayı Aliya'nın da aralarında bulunduğu genç müslümanlar, Saraybosnalı âlim ve vâiz Mehmed Hancı'nın başkanlığını yaptığı el-Hidâye Derneği'ne geçmek zorunda kaldı. Aliya, Hırvatlar tarafından askere alınmak istenince Saraybosna'dan kaçıp Gradaçac'a gitti. 1945'te Tito'nun liderliğindeki Partizan ordusu Saraybosna'yı aldığında geri döndü; ancak bu defa Sırplar tarafından askere alındı. Partizanlar'ın müslümanları tutuklamaya başladığı sırada

askerliğini bitirmek üzere olan Aliya, daha önceki İslâmî faaliyetlerinden dolayı 1 Mart 1946'da on dört arkadaşıyla birlikte tutuklanıp hapsedildi. Hapiste kaldığı üç yılın ardından Halide Hanım'la evlendi ve üniversite öğrenimini tamamlamaya çalıştı. İlk girdiği Ziraat Fakültesi'ni yarım bırakıp Hukuk Fakültesi'ne geçti ve 1956'da mezun oldu. Hayatının önemli bir kısmını değişik kurumlarda hukuk danışmanlığı yaparak geçirdi.

Aliya İzzetbegović, bir yandan çeşitli kitaplar okurken diğer yandan komünist rejimin baskılarına rağmen düşüncelerini kaleme almaya çalıştı, gençlerle ilgilendi. İlmî ve fikrî birikimi, entelektüel kapasitesi ve müslüman kimliğini yansıtan yorumlarıyla kısa sürede dikkati çekti. İslâmî bakış açısıyla dile getirdiği düşünceleri, sadece Boşnaklar üzerinde değil eski Yugoslavya'daki farklı etnik gruplara mensup müslümanlar üzerinde de etkili oldu. Bu arada düşünce ve faaliyetleri sebebiyle yönetimin hedefi haline geldi. Özellikle 1970'te bir grup arkadaşıyla birlikte kaleme alıp yayımladığı "İslâm Deklarasyonu" başlıklı metin ülke içinde ve dışında büyük yankı uyandırdı. Bosna-Hersek ve Yugoslavya müslümanları yanında bütün dünya müslümanlarına içinde buldukları dönemde insanlığa ve kendi dindaşlarına karşı sorumluluklarını hatırlatan bu bildiri bir süre sonra onu hazırlayanların siyasal baskıya mâruz kalmalarına yol açtı.

Tito'nun 1980'de ölümünün ardından Yugoslavya'da şartlar daha da ağırlaşmaya başladı ve 1983'te "Saraybosna süreci" sırasında İzzetbegović tekrar tutuklandı. Onunla beraber birçok müslüman aydın yasal düzeni yıkmak amacıyla örgüt kurmaktan yargılanarak hapse mahkûm edildi; İzzetbegović de bazı suçluları ilk defa mahkemede gördüğü halde örgütün lideri olarak suçlandı. Yargılamanın ardından

Aliya
İzzetbegović